

HADİS, İNANÇ, RİTÜEL VE TÜRK ŞİİRİNE YANSIMALARI BAĞLAMINDA MUSAHİPLİK KAVRAMINA BİR BAKIŞ

AN OVERVIEW OF THE CONCEPT OF *MUSAHİPLİK* IN THE CONTEXT OF
HADITH, BELIEF, RITUAL, AND ITS REFLECTIONS IN TURKISH POETRY

Berna AYAZ*-Sibel AY**

ÖZ: Musahiplik, Alevi-Bektaşî inanç sisteminde önemli bir kurumsal yapı olarak kabul edilir ve kökeni Hz. Muhammed ile Hz. Ali arasındaki kardeşlik bağına, özellikle “Ya Ali, lahmike lahmi, demmike demmi, cismike cismi, ruhi ke ruhi” hadisine dayandırılır. Bu hadis, iki figür arasındaki ruhsal ve bedensel bütünlüğü vurgulamakta, musahiplik yolunun kutsallığını ifade etmektedir. Gerek Halk Edebiyatında gerekse Klasik Türk Edebiyatı’nda şairler bu hadise yer vererek Hz. Ali’ye duyulan sevgi ve saygıyı dile getirmiştir. Musahiplik, Alevi-Bektaşî yolunda ulaşılması ve sürdürülmesi zor bir merteye olup, bu yoldan dönmenin manevi sonuçları olduğuna inanılır. Halk şiirinde hem Sünni hem de Alevi şairler bu geleneğe atıfta bulunmuş, musahipliğin ahlaki ilkeleri, edep ve erkânı üzerinde durmuştur. Klasik Türk Edebiyatı Sünni merkezli olsa da Hz. Ali’ye duyulan sevgi şiirlerde açıkça görülmektedir. Sözlü gelenekte ise musahipliğin doğuşuna dair anlatılar genellikle bu hadise dayandırılır. Bu çalışma, ilgili hadis ekseninde musahiplik kurumunu, musahiplik kurumunun inançsal temelini, geleneğini, ritüel boyutunu ve edebi yansımalarını edebî örneklerle ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İnanç, Ritüel, Musahiplik, Türk Şiiri

ABSTRACT: Musahiplik (spiritual brotherhood) is a significant institutional tradition within the Alevi-Bektashi belief system, rooted in the spiritual bond between the Prophet Muhammad and Imam Ali. This tradition is based on the hadith “Ya Ali, lahmika lahmi, dammika dammi...” (“O Ali, your flesh is my flesh, your blood is my blood...”), which emphasizes their spiritual and physical unity. This hadith has been frequently cited in both folk and Classical Turkish literature as an expression of devotion and reverence toward Imam Ali. In the Alevi-Bektashi path, musahiplik is a spiritually demanding and honorable rank, and abandoning it is believed to have profound moral consequences. Both Sunni and Alevi poets have referenced this tradition in folk poetry, focusing on its ethical principles, spiritual discipline, and ritual practices. Although Classical Turkish literature is primarily Sunni-oriented, respect and affection for Imam Ali are clearly evident. In oral tradition, narratives concerning the origin of musahiplik often stem from this hadith. This study examines the institution of musahiplik, its theological foundations, and its literary reflections, particularly through examples drawn from the classical poetic tradition, all centered around the aforementioned hadith.

Keywords: Hadith, Belief, Ritual, Spiritual Brotherhood, Turkish Poetry

* Doç. Dr.-Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Bandırma-Balıkesir-bayaz10@gmail.com (Orcid: 0000-0002-5712-1159)

** Dr. Öğr. Üyesi- Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/Bandırma-Balıkesir- sibelay35@gmail.com (Orcid: 0000-0002-6229-0539)

Giriş

İnanç ve ritüellerin oluşumunda aktarımın yadsınamaz bir rolü vardır. Her anlatı beraberinde ritüeli ve inancı getirmektedir. Toplumsal olarak anlatıların ritüel ve inanca dönüşmesi için çeşitli kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kaynaklar içerisinde dinî referanslar önemli bir yer tutmaktadır. İslamiyet'in kabul edilışinden sonra Kur'an-ı Kerim, hadisler, kıssa ve rivayetler halk arasında kabul edilen kaynaklar arasındadır. Musahiplik geleneğı de Türk kültüründe Alevi-Bektaşî inancında yer almaktadır. Öyle ki musahibi olan kişi "dört başı mamur"dur. Bu geleneğı uygulamak, devam ettirmek oldukça zordur ve musahipliğın bozulması durumunda yaptırımı oldukça ağırdır. Musahip olma geleneğı Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye dayandırılmaktadır. İnanışa göre ilk musahip olanlar onlardır. Bu nedenle Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin musahipliğı her yeni musahiplikte tekrarlanmakta yani başlangıçtaki o ilk zamana geri dönülmektedir.

Toplumsal açıdan baktığımızda ise musahiplik Alevilik inancına sahip bireylerin ulaşması gereken inançsal ve ahlaki bir mertebedir. Kelime karşılığı "kardeşlik, yoldaşlık, dostluk" anlamlarına gelen fakat manevi anlamda daha derin anlamlara sahip olan bir kurumdur. Mistik ve ahlaki öğretiler musahipliğın temelini oluşturmaktadır. Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin bu kurumun deyim yerindeyse piri olmaları musahiplik geleneğini çok daha yüksek bir mertebeye çıkarmaktadır. Musahiplik İslam ahlakının ve sosyal adaletin de işlemlerini sağlayan bir çeşit ruhani kardeşliktir.

Musahiplik aynı zamanda toplumun birbirini kontrol etme, kollama, güven verme ve güven duyma duygularına da yardımcı olmaktadır. Musahip olan bireyler birbirlerinin her şeyinden sorumludur. Bu sorumluluk günah ve sevalarda da ortaklığı beraberinde getirmektedir. Halk arasındaki deyimlerle bu bağda "yârin yanağı hariç her şey ortaktır".

Özellikle azınlık olarak yaşadıkları toplumsal yapı içerisinde ve tarihî süreçte kendilerine ön yargı ile yaklaşılması neticesinde musahiplik hem inançsal açıdan hem de bir koruma ve korunma yöntemi olarak varlığını sürdürmüştür. Sünni inanç yapısına bakıldığında musahipliğın Alevi-Bektaşî inancında olduğı şekilde sürdürülmediğı görülmektedir. Bu noktada bu geleneğın toplumsal yapıda çoğunluk olmak, güvenlik endişesinin taşınmaması, Müslüman Müslümanın kardeşidir düşüncesinin kabulü, farz ibadetlerin yapılmasına verilen önem ve belki de Alevi-Bektaşî inancına benzememek adına uygulanmadığı düşünülebilir. Sünni itikat tarafından bakıldığında musahiplik "dost, sohbet edilen kimse" olarak kabul edilmiştir.

Toplumların inanış, düşünüş ve yaşayış şekilleri onların edebiyatına da etki etmektedir. Bu noktada musahipliğın ortaya çıkış noktası Kur'an, hadis, Hz. Muhammed ve Hz. Ali olduğı için uygulamada olmasa da hem Sünni hem de Alevi-Bektaşî şairleri arasında en çok bahsedilen konulardan biri olmuştur. Bilindiğı üzere Klasik Türk Edebiyatı semboller ve mazmunlar

üzerine kuruludur. Klasik Türk şiirinde her ne kadar musahiplik terimi ve öğretisi doğrudan doğruya kullanılmamışsa da hadiste yer alan “Lahmike lahmi, demmike demmi, cismike cismi, ruhike ruhi” ifadelerine şairler şiirlerinde sıklıkla yer vermişlerdir. Halk şiirine bakıldığında ise özellikle Alevi-Bektaşî ozanlar bu geleneğin hem savunucusu hem de aktarıcısıdır. Alevi-Bektaşî ozanlarınca musahiplik yalnızca kişisel bir tercih değil aynı zamanda toplumsal bir yükümlülüktür.

Bu çalışmada musahipliğin Türk halk şiiri ve klasik Türk şiirinde nasıl işlendiği ele alınarak anlatı dünyasındaki izleri üzerinden musahiplik kavramı değerlendirilmeye çalışılacaktır. Makalenin sınırlılığı kapsamında musahiplik konusunu ele alan şiirlerden tamamı değil de temsil niteliğindeki bazı örneklere yer verilecektir.

1. Musahiplik Geleneginin Tarihsel ve İnançsal Gelişimi

Arapça kökenli bir kelime olan musahip “sohbetleşen, söyleşen, sohbet arkadaşı” demekse de sonradan kurulan bir kardeşliğin adı olarak yer bulmuş ve Aleviliğin önemli kurumu haline gelmiştir (Kaygusuz, 2004: 59). Alevilikte ikrar veren, nikâhlı olan çiftlerin seçtiği kefil anlamında yol kardeşi demek olup; tanımdan da anlaşılacağı üzere musahip edinebilmek için Alevi olmakla birlikte evli olmak ön koşuldur. Evli iki çift ölünceye kadar kardeş olacaklarına, her koşulda birbirlerini koruyacaklarına dedenin ve ceme katılanların önünde söz vermeleri şeklinde oluşan bir çeşit akrabalık çeşididir (Onarlı, 2003: 6).

Musahipliğin ortaya çıkışı kırklar cemi ve hicret olaylarına ait olan anlatılara dayandırılmaktadır. İmam Cafer-i Sıddık sözlerini içeren *Buyruk*’ta Hz. Muhammed ile Hz. Ali kırklar ceminde musahip olmuşlardır. Hz. Muhammed kırklar cemine katıldıktan sonra döndüğünde sahabeler de merak içerisinde ondan Allah’ın kendisine söylediklerini anlatmasını isterler. Hz. Muhammed onlara Allah’ın sırrının hakikat olduğunu söyler ve onları hakikate davet eder. Sahabeler hakikatin ne olduğunu sorarlar. O da “hakikat dilin ikrar verip kalbin de bunu onaylayarak, iman getirmesidir. Önce kendini sonra yaşadığın toplumu sev. Kendini bir pire teslim et ve pirin söylediklerine uy” diyerek cevap verir. Sahabeler hakikati kabul etmeye geldiklerini kendisinin buyurmasını ve ona uyacaklarını belirtirler. Bu sırada Cebrail aleyhisselam gelir ve ona Allah’ın Ali’yi vasiyet etmesini buyurduğunu söyler. Hz. Muhammed bundan kaçınmak istediğinde Cebrail aleyhisselam neden bu şekilde kaçındığını sorar. Hz. Muhammed minberin olmadığını söylediğinde Allah’ın deve palanından minber yapıp üstüne çıkmasını buyurduğunu iletir. Hz. Muhammed söylenileni yapar. Hz. Ali’nin kuşağını minberde kutsal elleriyle açar. İki bir gömleğe girerler ve bir gömleğin içinden iki baş gözükür. Hz. Muhammed Hz. Ali için şu hadisi söyler: “Senin kanın benim kanım, senin etin benim etim, senin vücudun benim vücudum, senin ruhun benim ruhum, senin canın benim canımdır.” Olayı izleyenler şaşırırlar ve biri onlardan gömleği çıkarmalarını ve hâllerini görmek istediklerini söyleyince Hz. Peygamber gömleği çıkarır ve orada

olanlar ikisinin vücutlarının bir olduğunu görürler. Bundan sonra Hz. Muhammed orada bulunanlara “Her iki kişi birbirinizi kardeşliğe kabul edin” buyurur. Herkes kendisine bir kardeş bulur. Hz. Ali yalnız kalır ve Hz. Muhammed’e “Ben kiminle kardeş olayım?” diye sorar. Hz. Muhammed “Ey Ali, sen benim kardeşimsin. Tıpkı Musa ve Harun gibi. Bundan sonra sen de seni izleyenlerin ve inananların belini bağla” der (Buyruk, 2009, s. 19-26).

Musahipliğin ortaya çıkışıyla ilgili olarak rivayet edilen bir diğer olay ise Medine Sözleşmesi’dir. Bilindiği üzere Hz. Muhammed Mekkeli muhacirler için yaptığı toplantıda her çalışan Medineli Müslümanın (Ensar), bir Mekkeli Müslümanı (muhacir) “kardeş edinmesi” teklifinde bulunur (Muahat Anlaşması). Bu anlaşmayla kardeş olan aileler birlikte çalışıp, birlikte kazanarak birbirlerinin mirasçısı olacaklardı. Hz. Muhammed’in bu teklifi herkes tarafından kabul görülür (Kaygusuz, 2004: 71).

Alevilik inancına göre musahiplik Kuran’da da yer almaktadır. Onlara göre Nisâ suresinin 33. ayeti, Enfâl suresinin 63-72-73-74-75. ayetleri, Tevbe suresinin 71-100-111. ayetleri, Sebe’ suresinin 46. ayeti, Fetih suresinin 10-18-19. ayetleri, Hadîd suresinin 11-12. ayetleri, Haşr suresinin 9. ayeti musahipliğin varlığının delilidir. Musahipliğin şartları arasında doğuştan Alevi olmak gerekmektedir. Bunun dışında musahip yoluna girmek isteyen iki talip eşleriyle birlikte yolun esaslarına uyacaklarına dair musahip ceminde topluluğun huzurunda birbirlerine ve bağlı bulundukları topluluğa söz verirler. Hak-Muhammed-Ali yoluna giren iki aile bir bütün olmaktadır. Onların canları canlarına malları mallarına katılmıştır. Alevilikte dört kapı vardır. Bunlar rehber kapısı, mürşit kapısı, musahip kapısı ve pir kapısıdır. Pir önünde kardeş olanlar kırklar katında kırklarla kardeş olmuştur.

Geleneğe göre musahiplerin mümkünse aynı evde, aynı köyde, aynı şehirde olması istenir. Bunun nedeni de musahibin ceset, erkânın ise cana benzetilmesinden kaynaklanmaktadır. Canın cesetten çıkması durumunda öleceği aşikârdır. Musahiplikte musahipler yaş, emsal açılarından uygun olan kişilerle musahip olmalıdırlar. Aksi takdirde ahirette azap içinde kalacak ve Allah’ın rahmetinden ve peygamberin şefaatinden mahrum kalacaktır (Buyruk, 2009: 70-74).

Musahipliğin şartları oldukça zordur bu kardeşliğin devam ettirilmesi de çaba istemektedir. Bu kardeşliğin kökeninin Peygamber efendimize ve onun hem damadı hem de musahibi olan Hz. Ali’ye dayanması, kutsal kitabımız Kuran-ı Kerimde yer alması, Hz. Muhammed’in bu konuda hadisinin bulunması nedeniyle musahip olanlar inançsal ve toplumsal açıdan ağır bir yükün altına girmektedirler. Bu kardeşlik, gönül rızasına bağlı olarak kurulan kardeşlik ilişkileri içerisinde vazgeçilmesi mümkün olmayan tek kardeşliktir. Kardeşliğin bozulmasının Allah ve kul katında yaptırımları oldukça ağırdır. İkrar vermekle başlayan süreçte cahil olan birey kendisinin farkına varmıştır. Bilinç evresine ulaşmıştır. Bir anlamda musahiplik bireyin yeniden doğumudur.

2. Hadislerde Musahipliğin Temelleri

“Ya Ali, Lahmike lahmî, demmike demmî, cismike cismî, ruhike ruhi” hadisi tam olarak bu şekliyle sahih olarak kabul edilen hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Çeşitli parçaları ya da benzer anlamına gelecek farklı ifadelerle Sunni ve bilhassa Şii hadis kaynaklarında ve tasavvufi metinlerde kullanıldığı tespit edilebilmiştir.

Hiz. Muhammed ve Hiz. Ali'nin bir, kardeş ve musahip olduğuna dair hem Buhârî'de “Muhacirlerle Ensar'ı kardeş yaptım; biri diğerinin varisi ve yardımcısıdır (Buhârî, Menakıb, 45) şeklinde Tirmizî'de ise "Ali bendedir, ben de Ali'denim" (أنت مني وأنا منك) (Tirmizi, Menakıb, 20) şeklinde hadisler bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda konu ile ilgili hadislerin orijinali, tercümesi ve yer aldığı kaynaklar bulunmaktadır.

Hadis Metni	Türkçe Meali	Kaynak
لَحْمِي لَحْمُهُ وَدَمِّي دَمُّهُ	“Benim etim onun etidir, kanım onun kanıdır.”	Küleyhî, el-Kâfî, Cilt 1, Hadis no:123 Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, Hadis no: 12128 Akilî, el-Mu'cemü'z-zü'afâ, Hadis no: 566
إِنَّمَا أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا	“Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır.”	Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, Hadis no: 11061 Hâkim, el-Müstedrek, Cilt 3, Hadis no:4637
عَلِيٌّ مِنِّي وَأَنَا مِنْ عَلِيٍّ	“Ali bendedir, ben de Ali'denim.”	Sünen-i Tirmizî, Cilt 5, Kitâbü'l-Menâkıb, Hadis no:3719 Sahih-i Müslim, Cilt 1, İman kitabı, Hadis no:1765. Sahih-i Buhârî, Cilt 5, Faziletler kitabı, Hadis no:3670 Ahmed b. Hanbel, Müsned, Cilt 3, Hadis no: 15388 Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebîr, Hadis no: 11059 Şeyh Müfîd, Kitâbü'l-irşâd (İmam Ali'nin faziletleri bölümünde geçer, hadis numarası yoktur.)
عَلِيٌّ خَلِيفَتِي وَوَصِيِّمِي	“Ali benim halifem ve vasimidir.”	Ahmed b. Hanbel, Müsned, Cilt 4, Hadis no: 18944 Hâkim, el-Müstedrek alâ's-Sahîheyn, Cilt 3, Hadis no:4637. Ebû Dâvûd et-Tayâlisi, Müsned, Hadis no: 2752.

		İbn Ebî Şeybe Musannaf, Cilt 6, Hadis no:9578.
مَنْ أَحَبَّ عَلِيًّا فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهَ	“Ali’yi seven, Allah’ı sevmiş olur.”	Küleyhî, el-Kâfî, Cilt 2, Hadis no:234
مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ	“Kim benim mevlam (efendim) ise Ali onun mevlasıdır.”	Sahih-i Buhârî, Cilt 5, Kitâbu’l-velâyâ, Hadis No: 3706 Sahih-i Müslim, Cilt 1, Kitâbü’l- imân, Hadis No: 1766/2408 Ahmed b. Hanbel, Müsned, Cilt 3, Hadis no: 15393 Taberânî, el-Mu’cemü’l-kebir, Hadis no: 11074-11075.
مَنْ أَحَبَّ عَلِيًّا فَقَدْ أَحَبَّ اللَّهَ	“Ali’yi seven Allah’ı sevmiş olur.”	Küleyhî, el-Kâfî, Cilt 2, Hadis no:456 Muhammed Bâkır el-Meclisî, Bihârü’l-Envâr, Cilt 27, Hadis no:36
مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ وَلَايَةُ عَلِيٍّ فَقَدْ مَاتَ مَيِّتَةً صَالِحَةً	“Üzerinde Ali’nin velayeti bulunan kimse salih bir ölümle ölür.”	Muhammed Bâkır el-Meclisî, Bihârü’l-Envâr, Cilt 22, Hadis no:98 Küleyhî, el-Kâfî, Cilt 1, Kitâbu’l-imân ve’l-velâyâ, Hadis no: 207

Yukarıdaki kaynaklardan da anlaşıldığı üzere Hz. Muhammed ve Hz. Ali arasındaki sevgi hem Sünni hem de Şii kaynaklarda açıkça görülmektedir. Bu sevgi Alevi-Bektaşî geleneğinde musahiplik kurumu çerçevesinde somutlaşmış ve inanç haline dönüşmüştür. Sünni gelenek ise musahipliği bir pratik olarak uygulamamış ancak Hz. Muhammed gibi Hz. Ali’nin sevgisini de benimsemiştir.

3. Türk Halk Şiiri ile Klasik Türk Şiirinde Musahipliğin Yansımaları

Hadisler İslamiyet’in kaynakları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Hem Türk Halk edebiyatı hem de Klasik Türk Edebiyatı şairleri şiirlerinde sık sık hadislerle ve ayetlere yer vermişlerdir. Bu onların İslamiyet hakkındaki bilgi birikimlerini gösterme yöntemlerinden biri olmakla birlikte yaşanan toplumun bireylerine bu bilgileri aktarma amacı duymalarından kaynaklanmaktadır.

Çalışmamızın çıkış noktası olan hadiste yer alan “Lahmike Lahmi” ifadesinde nübüvvet ve velayet sırrı kastedilmektedir. Nübüvvet makamının temsilcisi Hz. Muhammed, velayet makamının temsilcisi ise Hz. Ali’dir. Burada Hz. Ali’yle ilişkilendirilen İnsan suresinin ilk ayetinde bahsedilen “Hel-etâ” vahyi Hz. Muhammed aracılığıyla aktarılır. Hz. Muhammed zahiri ve bâtnî bilginin sırrına sahiptir. Hz. Ali ise marifeti yani batnî bilgiyi temsil eder. Alevi-Bektaşî geleneği açısından bakıldığında velayet olmadan hakikat bilinmez. Yani “Ali’siz iman olmaz” düsturu ortaya çıkmaktadır.

Nübüvvet, ‘peygamberlik, nebilik’ anlamına gelir. İslam’ın şartlarından üçüncüsüdür. Bektaşîler ve genel olarak Aleviler, Hz. Muhammed’den önce

gelmiş tüm peygamberler ve kitapları kabul ederler. Hz. Muhammed'in nebilerin sonuncusu, Kuran'ın ise Tanrı yasasının ortaya konan son kitap olduğunu kabul ederler. Bu inancın izlerini birçok şiirde görmek mümkündür.

Muhammed dîn u imân Mustafâdur
Muhammed rahmet-i Hakdur cihâna

...

Muhammed mu'ciz-i envâr-ı Hak'dur
Muhammed kân-ı Furkan Mustafâdur (Gökbel, 2019: 694)

Alevi- Bektaşî inancında yedi ulu ozandan biri kabul edilen Hatâyî mahlaslı Şah İsmâîl, Hz. Muhammed övgüsü için kaleme aldığı na'tinde yukarıda bahsedilen hususları açıkça dile getirmektedir.

Ey güneş yüzlü seni her kimse ki Hak bilmedi
Ta'nla mahşerde anın yüzi karadır yâ Nebî
Çün senin hoşluğuna yaratdı sâni' âlemi
Ayağın toprağına cânım fedâdır yâ Nebî
Her münâfık kim seni gönlinde inkâr eyledi
Tâ ebed yanmag cehennemde revâdır yâ Nebî (Hatâyî Dîvânı, k. 2/5-7)

Karahisarlı Mehmed Şevkî Efendi bu emaneti, kaba sofu olan zahidlere hitaben velilerin mührü olan Hz. Ali'ye velayetin, risalet şahı Hz. Muhammed'den miras olduğunu söylemiş ve bunun ne anlama geldiğinin bilinmesi gereğine ve kıymetine değinmiştir.

Risâlette velâyet ma'nasın fark eyle ey zâhid

Veliyy-i hâteme şâh-ı risâletten verasettir (Mehmed Şevkî Dîvânı, 142/3)

16. yüzyıl şairlerinden Hayretî, Hz. Ali için kaleme aldığı na'tinde onun velâyete mazhar oluşunu ve bu hususta bir benzerinin bulunmadığını açıkça dile getirmiştir.

Hîç âlem-i velâyet içinde nazîrünü

Görmedi dahi dîde-i devrân yâ 'Alî (URL-1, k.3/10)

Yine aynı yüzyıl şairlerinden Nev'î de Hz. Ali hakkında Necef'in şahı, dinin halifesi, Allah'ın aslanı ve velâyet sermayesi sıfatlarını kullanmıştır.

Şâh-ı Necef halife-i dîn Murtazâ 'Alî

Sermâye-i velâyet ü şîr-i Hudâ 'Alî (Nev'î Dîvânı, terk. IV/I)

19. yüzyıl şairlerinden Tûrâbî, Hz. Muhammed'in nübüvvet Hz. Ali'nin ise velayet nuru olduğunu ve Hakk'ın sırrının onlarda gizli olduğunu aşağıdaki şekilde dile getirmiştir.

Biri nûr-ı nübüvvettir biri nûr-ı velâyettir

Velî kenzi Hudâdurlar Muhammed Mustafa Haydar (Türâbî Dîvânı, g.90/2)

Nübüvvet ve velayet bir nur iken ikisi de Hz. Muhammed'de imiş. Daha sonra Hz. Muhammed'e peygamberliğin gelmesiyle ona ilk iman edenlerden Hz. Ebubekir ve Hz. Hatice gibi Hz. Ali de peygamberin nübüvvetinin ilk şahitlerinden olmuştur. Bu husus ve akabinde 'vâhidi min nûr yani tek bir nurdan' olan velayet ve nübüvvet ayrılmış nübüvvet Hz. Muhammed ile son bulurken velayet Hz. Ali'ye oradan oğulları Hz. Hasan ve Hüseyin ile imamet temsilli bir silsile halinde on iki imama miras olmuştur. Son imam Muhammed Mehdî'den sonra ise bu makam velayet-i hasseden velilere devrolmuştur. 16. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Selâmî, bu nübüvvet-velayet-imamet zincirini şu şekilde kaleme almıştır.

Makâm-ı sırr-ı lâhûtî Muhammed Mustafâdan sor

Resûlün sırrını var sâni isneyni iz hümâdan sor

Velâyet sırrının kenzin 'Aliyyü'l-Murtazâdan sor

İmâmet remzin et tâlib Hasan halk-ı rızadan sor

Enâmına rumûzun şeh şehîd-i Kerbelâdan sor (Selâmî Dîvânı m.13/1)

Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin bir nurdan geldiğinden bahseden şiirlerin sayısı oldukça fazladır. Hatâyî aşağıdaki beytinde Hz. Muhammed'i güneşe, Hz. Ali'yi ise aya benzeterek ikisinin birliğine değinmiştir.

Eşyâda iki nûr ki meşhur olupdur

Hûrşîd Muhammed meh-i tâbân 'Alîdür (Hatâyî Dîvânı, g. 8/2)

Nesîmî, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin bir nurdan olmalarını vurguladığı aşağıdaki beytinde Hz. Ali'ye methini kuvvetlendirmek için Kuran'da ehlibeyti konu edinen İnsan suresinin ilk ayetini delil göstermiştir.

Ol kim anun hakkına min nûri vâhid söyledün

Hem anun şânında Hak'dan nâzil oldu *hel-etâ* (Nesîmî Dîvânı, g. 6/12)

Klasik Türk şiirinde "hel-etâ" ile insanın kâmil insan olma yolunda rehber tutması gerektiği velilerin piri Hz. Ali kastedilmektedir. Bu ayetin ondan bahsettiğinin iddiası şüphesiz Hz. Ali'ye duyulması beklenen saygı ve muhabbetin Hak katında delilidir. Bu bağlam, şiirde Hz. Ali'ye yüklenen diğer sıfatlarda birlikte birçok şairce kullanılabilagelmıştır.

Ol 'Alîsin kim senün şânuna geldi *Hel-etâ*

Vasfun oldu ma'nî-i Kur'ân ser-â-ser yâ 'Alî (Hatâyî Dîvânı, g. 11/6)

Hak Resûli Fahr-i 'âlem nûr-ı vâhid dir saña

Hel etâ geldi senün şânında âyet Murtazâ (URL-4, k. 13/2)

Kıl şefâ'at sırr-ı Tâha *hel etâ* vü ve'd-duhâ

Yâ Muhammed Mustafâ vü yâ 'Aliyyü'l-Murtazâ (Resmî Dîvânı, g. 1/1)

Sırr-ı nûr-ı Mustafâ'ya "lahmüke lahmî" 'Alî

Mâlik-i kenz-i rumûzı *hel 'atâya* sad selâm (Azîbî Baba Divanı, k. 8/4)

Hız. Muhammed ve Hız. Ali'nin bir nura dayandırılması inancı musahiplik kavramını da besleyen ikisinin bir tende olması lahmüke lahmî (etin etimdir), nûrike nûri (nurun nurumdur), cismüke cismi (bedenin bedenimdir), demike demi (kanın kanımdır, rûhike rûhi (ruhun ruhumdur) gibi ifadeler aracılığıyla özellikle Şii kaynaklarda geçen hadislerle delillendirilmiştir. Şairler mezkûr ifadelerin Hız. Ali için bizatihi Hız. Muhammed tarafından söylendiğini dile getirmişlerdir.

Şevkî Efendi, Hız. Ali'yi övmek için kaleme aldığı aşağıdaki gazelinde Hız. Muhammed ve Hız. Ali'nin bir nurdan geldiğini, bedenlerinin bir olduğunu, nurlarının bir olduğunu, etlerinin bir olduğunu, cisimlerinin bir olduğunu dile getirmiştir.

Nur-ı vâhid nûr-ı Ahmed'le Aliyyü'l-Murtazâ

Cism-i vâhid cism-i Ahmed'le Aliyyü'l-Murtazâ

Nûrike nûri buyurdu *lahmüke lahmî* ana

Yek vücûddur ol Muhammed'le 'Aliyyü'l-Murtazâ

Ol iki cismeyn-i nûreyn *cismüke cismi* dinen

Şevkî bir nûrdur o Ahmed'le Aliyyü'l-Murtazâ (Mehmed Şevkî Dîvânı, g.41/1, 2, 5)

Şevkî Dîvânı'nda bu ifadelerin bizzat Hız. Muhammed tarafından söylendiği ve sahih rivayetler olduğu anlamlarına gelen ifadelere de yer vermiştir:

Çünkü *lahmüke lahmî* didi tekrârı Nebî

Bu sahîheyn-i rivâyât ser-imâmu'l-hulefâ (Mehmed Şevkî Dîvânı, g. 22/4)

Hadis-i Mustafâdur *nûrike nûr vâhidi min nûr*

'Aliyyü'l-Murtazâ hakkında mürûd-i müesemmâdur (g.132/2)

16. yüzyıl şairlerinden Hayretî Hız. Ali'ye hitaben "Allah'ın Resulü senin için ruhun ruhumdur dedi ey cihanın canı seni için bu yüzden üzüntü yoktur" dediği aşağıdaki beytinde hadisi "rûhike rûhi" şeklinde iktibas etmiştir.

Didi Resûl *rûhike rûhî* ne ta'n sana

Dirlerse cümleten bu cihân cân yâ Alî (URL-1, k.3/9)

Alevi ve Bektaşilerin yedi ulu ozanlarından Nesîmi, Pir Sultan Abdal, Fuzûlî ve Hatâyî başta olmak üzere birçok şair tarafından ilgili hadisin özellikle "lahmüke lahmî/etin etimdir" kısmı çok kez iktibas edilmiştir.

Çalışmanın bu kısmında iktibas yollu örneklerle kullanıldıkları bağlam kapsamında kısaca değinilecektir.

Hatâyî, aşağıdaki beytinde Hz. Ali'yi Hz. Muhammed'in dostu, sırdaşı, O'nun sırlarına vâkıf bir mirasçı olarak tavsif etmiş ve "Lahmüke lahmi, etin etimdir" ifadesinin remzinin yani hangi sırrı barındırdığının beyanının onda olduğunu söylemiştir.

Lahmüke lahmi rumûzunun beyânı sendedir

Hem-dem ü hem-sırr u hem-râz-ı peyamber yâ 'Alî (Hatâyî Dîvânı, g. 11/14)

Nesîmî, yolunda canını feda edeceği bir sevgili olarak nitelediği sevgilisini Hz. Ali'ye benzetmiş ve ilgili iktibasa ek olarak Arapça'sı "demüke demi" olan "kanın kanımdır" iktibasının tercümesini de beyte ekleyerek anlamı pekiştirmiştir.

İy melek sûretlü dil-ber cân fedâdur yoluna

Çün didün *lahmike lahmi* kana kanum merhaba (Nesîmî Dîvânı, g.7/4)

Fuzûlî ise lahmüke lahmi iktibasını Maide suresinin 55. Ayetini¹ de delillendirerek vurgulamıştır. Bu beyitteki veliahttan maksat insanların içinde velayet makamının varisi olarak işaret edilen Hz. Ali'dir. Hz. Peygamber'in "etin etimdir" dediği onun sofrasının en kıymetli misafiri onun ruhunun, kanının, bedeninin nurunun bir parçası olan Hz. Ali'dir.

Hudâ'nın innemâ kavlinde halk içre velî'ahdî

Resûl'ün *lahmüke lahmi* ser-i hânında mihmânı (Fuzûlî Dîvânı, k.26/24)

Lahmüke lahmî diyen çün Muştafâdur yâ 'Ali

Hem Hüdânuñ şîrisin ben mûra sen irşâd kıl

(Dukakin-zâde Ahmed Dîvânı, k.7/3)

Dukkakin-zâde Ahmed kasidesinde Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in lahmüke lahmi (etin etimdir) ifadesine layık olmasını ve Allah'ın aslanı olmasını sebep göstererek kendisini onun karşısında bir karınca olarak tahayyül etmiş ve bu vesileyle Hazret-i Ali'nin kendisini irşat etmesini talep etmiştir. Benzer şekilde 19. Yüzyıl Bektaşî şairlerinden Azbî Baba da divanında âşığın bedenindeki can olarak vafettiği Hz. Ali'den âlemin varlık övücü olan Hz. Peygamber'in onun hakkında "lahmüke lahmi" demesinin hürmetine medet ummaktadır.

Fahr-i âlem "lahmüke lahmî"buyurdu şânuña

Âşıkuñ cisminde cânsın yâ 'Alî senden meded (Azbî Baba Dîvânı, k.7/2)

Usûlî, Hz. Peygamber için "-dır sevdiğim" redifiyle kaleme aldığı na'tinde Allah'a baştanbaşa nur olan bir ay yüzlüyü sevdiği için şükretmektedir. Sevdiğini Hakk'ın gölgesindeki bir hüma, servi boylu

¹ Sizin veliniz ancak Allah'tır, peygamberdir, bir de Allah'ın emrine boyun eğerek namazını dosdoğru kılan, zekâtı veren müminlerdir (Maide/55).

sevgililerin son noktası olarak vafettikten sonra onu Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve "Lahmüke lahmî" sırrına mazhar olan Hz. Ali olarak niteledirmektedir. Lahmüke lahmî (etin etimdir) ibaresini iktibas ederek sevgilisinin sıfatlarını sıralayan Usûlî, tüm bu saydıklarının Hz. Muhammed'in nurunun bir parçası olduğunu, asıl sevdiğinin Muhammed Mustafa olduğunu söyleyerek musammatını ilk bendini tamamlamıştır. Tüm kâinatın Hz. Muhammed'in şerefine, onun nurundan yaratılması (hakikat-i Muhammediyye), bu nurun bir nurdan yaratılma, kardeşlik ve aynı bedende olmalık kabilinden musahiplik bağlamında Hz. Ali'ye aktarılması ve oradan velayetin imametle temsili aracılığıyla önce on iki imama ve velayetin de velilik aracılığıyla kâmil insan olma yolunda olanlara aktarılması bu bentte takip edilebilecek silsiledir. Bu bağlamda şairin sevdiğim diye nitelendirdiği Mehlika klasik Türk şiirindeki Allah'ın tecellisi olan mutlak güzeldir. Bu güzelin temsiliinde Hz. Ali hiç şüphesiz en uygun vesiledir.

Şükr Hakka kim yine bir mehlikâdır sevdiğim
Nurdur başdan başa şems-i duhâdır sevdiğim
Sayesinde pâdişâhım bir hümâdır sevdiğim
Serv-kad mahbûblarda müntehâdır sevdiğim
Yâ Hasan yâhûd Hüseyin-i Kerbelâdır sevdiğim
Lahmüke lahmî Aliyy-i Murtazâdır sevdiğim

...

Hâşelillâh dostlar nûr-ı Hudâdır sevdiğim
Ben Muhammed ümmetiyem Mustafâdır sevdiğim

(Usûlî Dîvânı, mus. II/1)

19. yüzyıl kadın şairlerinden Leylâ Hanım insanların ve cinlerin peygamberi olan Hz. Muhammed'in Hz. Ali hakkında "lahmüke lahmî" dediğini ve O'nun nurunun Hz. Ali'ye hem can hem beden aracılığıyla aktarıldığını söylemiştir.

Didi hem "lahmüke lahmî" o Resûlü's-Sekaleyn
Beden ü câna viren nûr-ı ziyâ Haydar'dır (URL-2, g.40/4)

16. yüzyıl şairlerinden Prizrenli Şem'î aynı nurdan gelen Hz. Muhammed ve Hz. Ali'yi iki ay parçası olarak betimlemiş ve Allah'tan ahirette onlardan ayrı kalmamayı, onların şefaati ve yardımına mazhar olmayı dilemiştir:

Lahmüke lahmî geçermiş ol iki meh-pâreler
Yâ İlâhî birbirinden eyleme anı cüdâ (Şem'î Dîvânı, g.5/6)

Lahmüke lahmî iktibası sadece na'lerde değil olay örgüsüne sahip tahkiyeye dayalı mesnevi tarzında yazılmış şiirlerde de bu vesile ile kullanılmıştır. Örneğin, Üdî'nin Mâh ile yaşadığı aşk macerasını anlattığı *Mâcerâ-yi Mâh* adlı mesnevîde kahramanın:

Sana ahvâlümü bir bir diyeyin

Anunla derdüme dermân ideyin (mes. 151)

beytiyle başlayan hasbihalinde Hz. Muhammed'in Hz. Ali için söylediği etin etindir ve kanın kanımdır ifadelerinden Allah'ın inayetine ulaşma ve aşk vadisine kavuşma vesilesi olarak şu şekilde bahsetmiştir.

Bugün lutf eyleyüp ol bana hem-dem
Ola kim hall ola müşkillerüm hem
Senünle geşt-i gülşen eyleyelüm
Dahı lâzım olanı söyleyelüm

...

Gerekdür *lahmüke lahmî* olavuz
Gerekdür *dem müke demmî* olavuz
Umaruz hazret-i Hakdan 'inâyet
Bulavuz vâdî-i 'ışka nihâyet

(URL-3/152-153,156-157)

Mürîdî, tarafından kaleme alınmış Pend-i Ricâl adlı mesnevide bu ifadenin bir hadis olduğunu vurgulamıştır.

"Lahmüke lahmî" hadîsin Mustafâ
Didi anuñ şânına ol pür-safâ (Mürîdî Pend-i Ricâl, 153)

Muhammed *lahmüke lahmî* 'Alî şânında yâd itdi

Mukâtildür mücâhiddür bu şirk ehline ol her ân (Mürîdî Pend-i Ricâl, 2626)

19. asır Bektaşî şairlerinden Resmî Alî Baba, Hz. Muhammed ve Hz. Aliyye'l Murtazâ'nın yukarıda Buyruk'ta değinildiği üzere yekvücutta, Hz. Musa ve Hz. Harun gibi kardeş olmaları sırrına "müctemi" kelimesiyle işaret etmiş ve bu hadisın remzinin her ikisinin adında mündemiç olduğunu söylemiştir.

Lahmüke lahmî rumûzu sende oldu müctemi'

Yâ Muhammed Mustafa vü yâ 'Aliyye'l-Murtazâ (Resmî Dîvânı, g.2/7)

Beyitlerde bu hadisın Hz. Ali'nin ilmin kapısı olması vasfıyla bir arada zikredildiği örneklerle de rastlamak mümkündür.

Çün *lahmüke lahmî* didi hakkında Muhammed

Hem şehr-i 'ulûmuñ kapısı kân-ı 'Alîden (Vuslatî Dîvânı g.154/3)

Ümmetin içinde Hz. Muhammed'e olan candan bağı Hz. Ali'nin kardeşlik/musahiplik mertebesine layık görülmesine vesile olmuş ve şairler bu mertebeye tüm insanların ve cinlerin şahit olduğundan dem vurmuşlardır. Natıkî'nin Hz. Ali'ye hitaben söylediği aşağıdaki beyit, Sünni hadis kaynaklarında oldukça sınırlı yer alan "lahmüke lahmî" ifadesinin gerçekliğini delillendirme çabası taşımaktadır.

İns ü cin şâhid ki cümle âlden ashâbdan

Lahmüke lahmi didi saña şeffü'l-müznibîn (Nâtıkî Dîvânı, k.7/28)

Şiirlerde hadis iktibasının yanında özellikle “birdir” vurgusu ile Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin birliğinden bahsedildiği görülür. Bedende can ve ten bir bütündür, biri olmadan diğeri varlığını sürdüremez. Bu husus şairlerin hayal dünyasında Hz. Muhammed ve Hz. Ali arasında can ve ten arasındaki gibi bir ilişki kurulmasına vesile olmuştur. Bu beyitlerde telmih yoluyla Buyruk’ta geçen Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin bir gömlekte olması anlatısına değinildiğini söylemek mümkündür.

Cân Muhammed dil Ali ten Fatıma imân u akl

Ol Hüseyin ile Hasan Handânî penc âl-i abâ (Handânî Dîvânı, g. 5/7)

Hız. Ali ve Hz. Muhammed’in birliğine inancın Bektaşilerde olduğunu, Bektâşî şairlerden Resmî Alî Baba divanında açıkça ifade etmiştir.

Yâ Muhammed Mustafâ vü yâ ‘Aliyye’l-Murtazâ

Birliğinize şehâdet ettiler Bektâşiler (Resmî Dîvânı, k. 1/38)

Azbî Baba, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin ikisinin tek nurdan olduğunu bu sefer iktibasa başvurmadan dile getirmiş ve onlara salat ü selamda bulunmuştur. Bu nurun Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin aracılığıyla nübüvvet-velayet-imamet zincirinde aktarıldığını ifade etmiştir.

Âli Muhammed bir nûrdur hem Hasan ile Hüseyin

Haydar-ı Kerrâr ‘Alîyyü’l-Murtazâ’ya sad selâm (Azbî Baba Dîvânı, g.124/3)

19. yüzyıl şairlerinden Trabzonlu Avnî, ehlibeyte muhabbetini Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin bir olduğuna inanmaya dayandırmış ve daim onlara muhabbet aşkıyla sinesinin yandığını söylemiştir.

Muştafâyı Murtazâ’yı nur-ı vâhid bilmişiz

Ehl-i beytin ‘âşıkıyız sinemiz büryân gerek (Trabzonlu Avnî Dîvânı, g. 23/6)

Usûlî kaleme aldığı varsagıda Muhammed-Ali yolunu ve bu yoldan asla dönmeyeceğini samimi bir dille ifade etmiştir.

Benim gönlüm bir divâne delidir

Can u dilden erenlerin kuludur

Benim pîrim çün Muhammed Alidir

Dönmezın niye döneyin pirimden (Usûlî Divanı, varsagı VI/6)

Bahsedilen bağlamda düşünöldüğünde Hak yolda olan birinin daim Muhammed-Ali yolunda olması gerektiği ve musahiplik bahsinde ifade edildiği üzere bu yolda bir hayırhah, destekçi kardeş ihtiyacını önemli kılmaktadır. Musahiplik makamı herkesin erişebileceği ve yürütebileceği bir makam değildir. Bu yol Alevi-Bektaşî erkânında belki de en zor olan aşamalardan biridir. Her musahip aslında Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin yolunun temsilcisidir. Bu nedenle gidilen yol Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin

yoludur. Bu yolun incinmemesi, zarar görmemesi gerekmektedir. Yolun incinmesi Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin incinmesi demek olacaktır. Bu nedenle bu yola girmeye niyet eden taliplere sık sık yolun zorluğu anlatılmaktadır. Yolun zorluğuyla birlikte bu yolun hazzı da başkadır.

Derviş' Aşkî bir garib kuldur Muhammed 'Ali bir ulu yoldur

Nazar kıl ey şâh 'aşkınla toldur ayırma bizi izden şıradan

(Giritli Aşkî Dîvânı, 204/7)

Böyle yol ile giden velîdür

Bu yola gitmege sıdkla bellîdür

Hamdû'lillâh Muhammed 'Ali yoludur

Gördüğün ört görmedüğün söyleme (Azîzî Baba Divanı, nefes 1/3)

19. yüzyıl şairlerinden Ahmed Sûzî Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin ezelden kardeş, yoldaş, musahip olmasını bunun Ali'den hak Muhammed yolu olduğunu söylemiştir.

Hak Muhammed yolu budur 'Aliden

Böyle bulduk kardaş "kâlû-belâ"dan (Ahmed Sûzî Dîvânı, g. 91/11)

Yedi ulu ozandan biri olan Pir Sultan Abdal'da şiirinde musahipliği ve talipliğin önemini şu şekilde ifade etmiştir.

Musahip müride demese beli

Ona şefaet etmez Muhammed Ali

Dünyada ahrette eğridir yolu

Söyleyen Muhammed dinleyen Ali

Musahip musahiple nice bozula

Sakın, defterine lanet yazıla

Balı sönmüş arı gibi sızıla

Söyleyen Muhammed Dinleyen Ali

Musahiple bozulan Hakk'a kanlıdır

Atasiyle bozulan peygambere kinlidir

Mihmanla bozulan yedi dinlidir

Söyleyen Muhammed dinleyen Ali (Özmen, 1995: 281).

Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin bir kardeş, yoldaş, musahip olduğuna dair inanca mugayyer herhangi bir his beslemek şairlerce hiç hoş görülmemiş, şiirlerde bu yapılan yoldan geri dönülmesi tavsiye edilmiştir. Hatasında ısrar edenler için ise beddua yolu açık tutulmuştur.

Kim Muhammedi 'Alîden ayırur la'net ana

Lahmike lahmi değül mi yâ 'Alî senden meded

Bende-i hulk-i Hasan oldum ezelden tâ-ebed

Nûr-ı ‘ayn-ı Mustafâsan yâ ‘Alî senden meded (Nesîmî Dîvânı, g. 38/3,6)

Kim Muhammedle ‘Alî nûr-ı vâhid bilmese

Sad bezaran la’net itmek günde aña kârumuz (Muhîfî Dîvânı, g.65/2)

Şairlerinden Refî’-i Kâlâyî, divanında çok kez Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin bir olduğuna değinmiştir. Hatta bu birliği vurgulayacak şekilde Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin semiy, bir, adaş, aynı nama sahip sıfatlarıyla âlemin övüncü olduğunu ve kaleminin onların isimlerinin harflerini yazdıkça şereflendiğinden bahsetmiştir.

Semiy-i mefhar-ı ‘âlem Muhammedle ‘Alidir kim

Hurûf-ı ismini ta’zîm ile hâmem ider îmâ (Refî’-i Kâlâyî Dîvânı, tar.91/2)

Sonuç

Alevi-Bektaşî geleneğinde önemli bir yere sahip olan musahiplik, kaynağını Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye söylemiş olduğuna inanılan bir hadisten almaktadır. Bu hadis hem Alevi-Bektaşî hem de Sünnî şairler tarafından da kabul edilerek şiirlerde yer almıştır. Musahiplik yalnızca bir inanç değil bir yaşam felsefesidir. Bu dünya ve öteki dünyada edinilen bir yoldaşlık kurumudur. Bireysel anlamda bir oto-kontrol mekanizması oluştururken toplumsal anlamda da birliktelik düşüncesini beraberinde getirmektedir. Hz. Muhammed ve Hz. Ali musahiplik kurumunun ilk temsilcisi, uygulayıcısıdır. Bu nedenle musahiplik Türk şiiri içerisinde gerek Sünnî gerekse Alevi-Bektaşî şiirlerinde yer almıştır. Bu hadis aynı zamanda bir ritüeli de beraberinde getirmiş özellikle Alevi-Bektaşilikte musahip cemlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

Musahiplik ilişkisi beyitlerde genel itibariyle iki açıdan ele alınmıştır. Bunlardan ilki doğrudan ıktibas yolu diğeri ise telmih yoludur. İktibas yolu ile yazılan beyitlerde musahiple ilgili hadislerdeki ibareler parçalanarak ‘lahmûke lahmi, cismûke cismi, nûrike nûri, rûhike rûhi, demûke demi’ biçiminde ele alınmıştır. Bu ibareler bazen Hz. Ali’nin ilmin kapısı, Allah’ın aslanı, Hz. Muhammed’e ilk inananlardan olması, ehlibeytin güzidesi, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in babası olması gibi ilgilerle birlikte ele alınmıştır. Telmih ilgisi ise Hazret-i Muhammed ve Hazret-i Ali’nin bir oluşuna yapılan vurgu olarak ‘Muhammed-Ali’ biçiminde ya da ‘vâhidi min nûr/ikisi bir nurdandır’ biçiminde ikisinin tek kaynaktan geldiği, bir olduğu ve birbirinden ayrı olmadıkları inancı çerçevesinde ele alınmıştır. Beyitlerde bu bağlamda Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin birbirinden ayrı tutulmasının hoş görülmediği Hz. Ali’nin yolunun şüphesiz Hak Muhammed yolu olduğu da vurgulanmıştır. Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin birliğinden bahseden şairler onlardan şefaet ve yardım umarken onları anmanın yazdıklarını kıymetli kıldığını ifade etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Alpaydın, B. (2007). *Refi-i Kalayı divanı (inceleme-metin)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Alper, K. (2005). *Giritli Aşkî ve divânı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- Arslan, S. (2003). *Resmî Ali Baba ve dîvânı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- Ay, S. (2022). *Mehmed Şevkî dîvânı (metin-inceleme)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ayan, H. (2014). *Nesimî hayatı edebî kişiliği eserleri ve Türkçe divanının tenkitli metni*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Azar, B. (2005). *Türâbî dîvânı (inceleme-metin)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Bayram, S. (2006). *Azbi Baba hayatı-eserleri-sanatı ve divanı (inceleme-tenkitli metin)*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- Ceylan, M. (1999). *Ahmed Sûzî dîvânı'nın edisyon kritiği*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- Çaldak, H. (2000). *Vuslâtî divanı (inceleme)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dalbudak, F. (1995). *Handânî dîvânı gazeller bölümü (edisyon kritik)*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Fuzûlî dîvânı. (2021). (hzl.: Abdulhakim Kılınç), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Gökbel, A. (2019). *Ansiklopedik alevi bektâşi terimleri sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Hatâyî dîvânı Şah İsmail. (2017). (hzl.: Muhsin Macit), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- İmam Cafer-i Sadık buyruğu. (2009). (hzl.: Fuat Bozkurt), İstanbul: Kapı Yayınları.
- Kayya, S. (2001). *Selâmî dîvânı'nın transkripsiyonlu metni*. Kütahya: Dumlupınar İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kılıç, A. (2005). *Mürîdî ve pend-i ricâl mesnevisi (inceleme tenkitli metin dizin)*. İzmir: Akademi Kitabevi Yayınları.
- Onarlı, İ. (2003). *Alevilikte cem ve musahiplik*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Kültür Derneği Yayınları.
- Özer, S. (2006). *Nâtıkî dîvânı (karşılaştırmalı metin-inceleme)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özmen, İ. (1995). *Alevi-Bektâşi şiirleri antolojisi. C. 2*, Ankara: Saypa Yayınları.
- Süzen, H. (1994). *Dükakinzade Ahmed Beg divanı: inceleme-tenkidli metin*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Şem'î dîvânı. (2014). (hzl.: Murat A. Karavelioğlu), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Tataroğlu, A. (1995). *Muhîfî hayatı, eserleri ve edebî kişiliği dîvânının tenkidli metni*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- Tulum, M.-Tanyeri M. A. (1977). *Nev'î dîvânı tenkidli basım*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Usûlî dîvânı*. (2020). (hzl.: Mustafa İsen), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Ülker, S. (2006). *Trabzonlu Avni divanı transkripsiyonlu metin inceleme sözlük*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde ayet ve hadisler (ansiklopedik sözlük)*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: *Hayretî dîvânı*. (2023). (hzl.: Mehmed Çavuşoğlu-Mehmet A. Tanyeli), Çevrimiçi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/118576,hayreti-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 12.05.2025)
- URL-2: *Leylâ Hanım dîvânı*. (2018). (hzl.: Mehmet Arslan), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Çevrimiçi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59881,leyla-hanim-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 18.06.2025)
- URL-3: *Ûdî Mâcerâ-yı Mâh*. (2017). (hzl.: Fatma Sabiha Kutlar Oğuz), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. Çevrimiçi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55871,macera-yi-mahpdf.pdf?0> (Erişim: 26.05.2025)
- URL-4: *Ûmmî Sinan dîvânı*. (2017). (hzl.: A. Azmi Bilgin), Çevrimiçi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55913,ummi-sinan-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 04.05. 2025)

Extended Abstract

The aim of this study is to examine the concept of musahiplik (spiritual brotherhood), a significant institutional structure within the Alevi-Bektashi belief system, in the context of hadith, belief, ritual, and its reflections in Turkish poetry. The study centers on the expression attributed to the Prophet Muhammad addressing Ali "Laħmike laħmi, demmike demmi, cismike cismi, ruhike ruhi" (Your flesh is my flesh, your blood is my blood, your body is my body, your soul is my soul) and explores the theological foundations of the institution of musahiplik based on this narration. Furthermore, it evaluates how this understanding is reflected in both Classical Turkish poetry and Alevi-Bektashi folk poetry. The study aims to demonstrate that musahiplik is not merely an element of belief, but also a literary, ethical, and social institution.

The central problem of the study concerns identifying the historical and theological foundations upon which the concept of musahiplik is based, and examining how this belief framework is represented in Turkish poetry. In particular, although the aforementioned hadith does not appear in its complete form in the canonical Sunni hadith collections, it has been widely employed by both Alevi-Bektashi and Sunni poets. This raises the question of how and why such a narration gained strong literary and theological authority. Additionally, the study investigates how the ritual dimension of musahiplik is expressed in literary texts through symbolism, allusion (telmiħ), and poetic imagery.

This research adopts a qualitative approach based on historical and textual analysis. First, the theological foundations of musahiplik are examined within the framework of traditional sources such as the Buyruk, the narrative of the Assembly of the Forty (Kırklar Cemi), and the practice of Mu'âkhât (the brotherhood pact established in Medina). Subsequently, narrations

concerning the relationship between the Prophet Muhammad and Ali found in both Sunni and Shi'i hadith sources are comparatively analyzed. In the literary dimension, selected representative examples from Classical Turkish poetry and Alevi-Bektashi folk poetry are examined through textual analysis. Particular attention is given to direct quotations (iktibas) of hadith expressions and to symbolic references and allusions.

The study reveals that within the Alevi-Bektashi tradition, musahiplik is grounded in the metaphysical brotherhood between the Prophet Muhammad and Ali. This relationship is conceptualized through notions such as "being of the same light" (vâhid min nûr), "being one body," and the unity of prophethood (nübüvvet) and sainthood (velayet). Although the hadith does not appear verbatim in the most authoritative Sunni collections, narrations conveying a similar meaning -such as "Ali is from me and I am from Ali" and "Whoever accepts me as his master, Ali is also his master"-exist in both Sunni and Shi'i sources.

In literary texts, musahiplik is represented in two principal ways:

1. Direct quotation (iktibas): Expressions such as "lahmüke lahmi," "rûhike rûhi," and "demüke demi" are directly incorporated into poetic verses.
2. Symbolic and allusive expression (telmih): The belief that the Prophet Muhammad and Ali originate from a single light is conveyed through metaphorical and symbolic language.

Although the term musahiplik itself is rarely used explicitly in Classical Turkish poetry, the unity of the Prophet Muhammad and Ali and Ali's position as the representative of sainthood are frequently emphasized. In folk poetry, particularly among Alevi-Bektashi poets, musahiplik is clearly expressed as both a moral obligation and a social responsibility.

In conclusion, musahiplik in the Alevi-Bektashi belief system is not merely a ritual bond of brotherhood; it is a multilayered institution based on personal purification, social solidarity, and moral responsibility. The unity between the Prophet Muhammad and Ali constitutes the foundational model of this institution. This unity has acquired strong symbolic value both in the theological framework of the tradition and in Turkish literary culture.

Turkish poetry, by addressing musahiplik either directly or indirectly, transforms a theological concept into an aesthetic and symbolic language. Thus, a continuous cultural link is established between hadith, ritual practice, and literature. This demonstrates that musahiplik possesses a wide sphere of influence extending from belief to ritual and from ritual to artistic and literary expression.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Bu çalışma için Etik Kurul Belgesi gerekmemektedir./An Ethics Committee Certificate is not required for this study.

Finansman/Funding: Bu makale için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır./No support was received from any institution or organization for this article.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of GenAI: Yapay Zeka kullanılmamıştır./ GenAI has not been used.

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledment: Destek ve teşekkür beyanı bulunmamaktadır./ There is no statement of support or gratitude.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu/Aauthor's Note: Yazarların notu yoktur./There are no author's notes.

Katkı Oramı Beyanı/Author Contributions: Berna AYAZ: Musahipliğin Alevi-Bektaşî geleneğindeki yeri, önemi ve halk şiirine yansımaları. Sibel AY: Musahipliğin Klasik Türk Edebiyatındaki yeri, şiir örneklerinin belirlenmesi, incelenmesi, İslami açıdan musahipliğin yeri ve öneminin yorumlanması. / Berna AYAZ: The place and importance of Musahiplik in the Alevi-Bektaşî tradition and its reflections in folk poetry. Sibel AY: The place of Musahiplik in Classical Turkish Literature, the identification and examination of poetry examples, and the interpretation of the place and importance of Musahiplik from an Islamic perspective.